

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ВИРОБНИКІВ ПРОДОВОЛЬЧИХ ТОВАРІВ

Митченко О. О., к.е.н., пр.н.с.,<https://orcid.org/0000-0003-0135-1104>*Куць О. І.*, к.е.н., заступник завідувача відділу<https://orcid.org/0000-0002-2855-0659>

Інститут продовольчих ресурсів НААН, м. Київ, Україна

<https://doi.org/10.31073/foodresources2023-20-22>

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методологічних та прикладних положень забезпечення фінансової стійкості виробників продовольчих товарів, доступності фінансування та фінансових послуг. **Мета.** Систематизувати та узагальнити концептуальні засади забезпечення фінансової стійкості виробників продовольчих товарів, доступності фінансування та фінансових послуг. **Методи.** Результати дослідження ґрунтувалися на застосуванні: діалектичного та системного узагальнення, структурно-логічного методу, економіко-статистичного, економічного та порівняльного аналізу, індукції та дедукції, аналізу і синтезу для обґрунтування заходів щодо забезпечення фінансової стійкості виробників продовольчих товарів, доступності фінансування та фінансових послуг. **Результати.** Опрацьовано питання фінансування та доступності позикового капіталу, проблеми пов'язані з проблемою ефективності функціонування фінансових ринків та показники розвитку фінансової системи України. Встановлено, що актуальні умови та інструменти залучення позикового капіталу в Україні недостатньо враховують особливості малих та мікро суб'єктів господарювання, особливості оборотності капіталу та соціального значення окремих підсекторів харчової промисловості. Відсутні дієві механізми хеджування цінових ризиків, ефективні інструменти відшкодування збитків внаслідок несприятливих природно-кліматичних умов, надзвичайних ситуацій воєнного характеру, надзвичайних епізоотичних обставин. Обґрунтовано, що низька купівельна спроможність є суттєвим обмеженням попиту на внутрішньому ринку та фінансового потенціалу підприємств харчової промисловості. Запропоновано заходи з підвищення фінансової стійкості виробників, доступності фінансових ресурсів та фінансових послуг. **Сфера застосування результатів.** Результати досліджень містять теоретико-методологічні аспекти, які розширюють знання щодо забезпечення фінансової стійкості виробників продовольчих товарів, доступності фінансування та фінансових послуг. Розраховано на практичне застосування основних наукових положень й пропозицій дослідження при підготовці законодавчих та нормативно-правових актів стосовно формування державної політики з метою забезпечення ефективного розвитку національної продовольчої системи та покращання соціально-економічної ситуації в Україні. Одержані результати можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях актуальних проблем розвитку національної продовольчої системи спеціалістами економічного напрямку і всіма зацікавленими особами.

Ключові слова: фінансові ресурси і послуги, банківські кредити, капітальні інвестиції, харчова промисловість, фінансова стійкість, купівельна спроможність.

PROBLEMS OF FINANCIAL STABILITY OF FOOD PRODUCERS

Oleksandr Mytchenok, Ph.D., Economics, Senior Researcher,<https://orcid.org/0000-0003-0135-1104>*Oleksandr Kuts*, Ph.D., Economics, Deputy Head of the Department<https://orcid.org/0000-0002-2855-0659>

Institute of Food Resources of NAAS, Kyiv, Ukraine

<https://doi.org/10.31073/foodresources2023-20-22>

Subject. A set of theoretical, methodological and applied provisions for ensuring the financial sustainability of food producers, the availability of financing and financial services. **Purpose.** To systematize and generalize the conceptual principles of the formation of ensuring the financial stability of producers of food products, the availability of financing and financial services. **Methods.** The results of

the study are based on the application of: dialectical and general system formation, structural-logical method, economic-statistical, economic and comparative analysis, induction and deduction, analysis and synthesis to justify measures to ensure the financial stability of food producers, the availability of financing and financial services. **Results.** The issue of financing and the availability of loan capital, problems related to the problem of the efficiency of the functioning of financial markets and indicators of the development of the financial system of Ukraine have been elaborated. It has been established that the current conditions and instruments for attracting loan capital in Ukraine do not sufficiently take into account the peculiarities of small and micro economic entities, the peculiarities of capital turnover and the social importance of certain subsectors of the food industry. There are no effective mechanisms for hedging price risks, effective tools for compensation for losses due to adverse natural and climatic conditions, emergency situations of a military nature, and emergency epizootic circumstances. It is substantiated that low purchasing power is a significant limitation of demand in the domestic market and the financial potential of food industry enterprises. Measures to increase the financial stability of producers, the availability of financial resources and financial services are proposed. **Scope of results.** The research results contain theoretical and methodological aspects that expand knowledge on ensuring the financial stability of food producers, the availability of financing and financial services. It is intended for the practical application of the main scientific provisions and proposals of the study in the preparation of legislative and regulatory acts related to the formation of state policy in order to ensure the effective development of the national food system and the improvement of the socio-economic situation in Ukraine. The obtained results can be used in further scientific studies of current problems of the development of the national food system by specialists in the economic field and all interested persons.

Key words: financial resources and services, bank loans, capital investments, food industry, financial stability, purchasing power.

Постановка проблеми. Забезпечення фінансової стійкості виробників продовольчих товарів, доступності фінансування та фінансових послуг є важливою основою соціально-економічної стабільності в Україні, особливо в умовах обмежень та наслідків військових дій, кліматичних змін та інших негативних внутрішніх та зовнішніх факторів. Гарантування продовольчої безпеки вимагає невідкладного розроблення та запровадження заходів, зокрема економічної політики, що створювали б умови належного фінансового забезпечення виробників продовольчих товарів та високу купівельну спроможність населення. Вагомий внесок у дослідження проблем фінансової стійкості виробників продовольчих товарів, доступності фінансування та фінансових послуг зробили такі вчені, як Лупенко Ю. О. [8-10], Коваленко О. В. [9], Радіонов Ю. Д. [10], Яценко Л. О. [9] та інші. У дослідженнях надано рекомендації щодо оцінювання та забезпечення фінансової стійкості суб'єктів господарювання, проте, в умовах обмежень та наслідків військових дій, кліматичних змін та інших негативних внутрішніх та зовнішніх факторів, важливим є вивчення їх впливу та розроблення дієвих заходів для забезпечення фінансової стійкості виробників продовольчих товарів, доступності фінансування та фінансових послуг з метою створення належних умов для ефективного функціонування харчової та переробної промисловості і посилення внеску галузі у зростання ВВП, підвищення продовольчої безпеки та добробуту громадян.

Мета. Систематизувати та узагальнити концептуальні засади забезпечення фінансової стійкості виробників продовольчих товарів, доступності фінансування та фінансових послуг.

Матеріали та методи. Результати дослідження ґрунтувалися на застосуванні: діалектичного та системного узагальнення, структурно-логічного методу, економіко-статистичного, економічного та порівняльного аналізу, індукції та дедукції, аналізу і синтезу для обґрунтування заходів щодо забезпечення фінансової стійкості виробників продовольчих товарів, доступності фінансування та фінансових послуг.

Результати та обговорення. Доступні фінансові ресурси і послуги є запорукою стабільності виробничої діяльності підприємств, здійснення капітальних інвестицій, розвитку виробництва та створення нових робочих місць.

Харчова промисловість та сільське господарство особливо вразливі до низки типових для України ризиків в силу тривалого виробничого процесу (від кількох місяців до декількох років) і неспроможності ефективно прогнозувати можливі зміни умов, зокрема найбільш небезпечними є такі ризики: обмеження та наслідки військових дій, кліматичні зміни та непередбачувані природні явища, епізоотії, часта зміна векторів розвитку держави, фінансові кризи, що призводять до стрімкого знецінення національної валюти та ще більшого обмеження доступу до капіталу. Зазначені ризики підвищують ризикованість інвестування, ускладнюють передбачуваність очікуваного доходу та знижують дохідність. Обмежена ліквідність за таких ринкових умов посилює нестачу позикового капіталу, особливо для малого і середнього виробника.

Недостатній рівень фінансування та доступності позикового капіталу безпосередньо пов'язані з проблемою ефективності функціонування фінансових ринків – за показником розвитку фінансової системи Україна посіла 136-те місце зі 141, згідно з індексом Глобального Звіту конкурентоспроможності 2019 [1], складеного Всесвітнім Економічним Форумом. Незважаючи на реформування банківської системи в Україні, доступ до фінансування для мікро, малих і середніх підприємств залишається обмеженим. Погіршує доступ малих виробників до фінансування обмеження, які існують у сфері взаємодії сфери виробництва та небанківської фінансової системи.

Досягнутий рівень капітальних інвестицій підприємствами харчової промисловості не відповідає їх виробничо-торговельному потенціалу, що обмежує перспективи технічного оновлення галузі. Характерним для харчової промисловості є зростання її потенціалу зовнішньої торгівлі, що свідчить про конкурентоспроможність та затребуваність вітчизняної продукції на зовнішніх ринках. З 2010 по 2021 роки частка галузі в українському експорті зросла на 5,8 в.п. і становила 15,9% [2]. За прозорих та ефективних умов державної регуляторної, податкової, фінансової, соціальної політики та сприятливого бізнес-клімату зазначений торговельний потенціал повинен трансформуватися у привабливість інвестування в галузь виробництва харчових продуктів, забезпечуючи нарощування номенклатури та обсягів виробництва. Натомість вітчизняна харчова галузь втрачає позиції в національній економіці (табл.1). Зокрема, частка харчової промисловості у валовій доданій вартості країни та капітальних інвестиціях в економіці в 4 рази менша, ніж в експорті товарів, і за останні десять років зазначені показники мають негативну динаміку.

Таблиця 1

Частка харчової промисловості в економіці, %

Показник	2010	2015	2020	2021
Валова додана вартість	4,3	4,4	3,9	...
Капітальні інвестиції	4,6	5	5,7	4
Основні засоби	0,9 ¹	1,8	2,7 ²	...
Експорт	10,1	15,1	18,5	15,9
Середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників, до розміру в цілому по економіці	95,4	99,7	92,8	88,8
Реалізація продукції (товарів, послуг) ³	5,7	7,8	7,1	6,4

Джерело: узагальнено за даними Держстату [2], [3], [4]

¹дані за 2014 рік; ²дані на кінець 2019 року; ³без урахування банків

Поряд з недостатнім рівнем капіталовкладень залишається обмеженим також доступ виробників до кредитних ресурсів. Половина кредитів залучаються на короткострокову перспективу (до 12 місяців) для поповнення балансу обігових коштів та покриття поточних витрат. Внаслідок недостатності фінансового забезпечення галузі, погіршення прибутковості бізнесу підприємства харчової промисловості не здатні зберегти конкурентний рівень оплати праці, що негативно впливає на забезпеченість кадрами – у 2021 році середня заробітна плата працівників харчової промисловості на 11,2% поступалась середньому рівню по економіці, і на 16,5% – рівню в промисловості.

Недостатність довгострокових кредитів, а також предмету застави та історії кредитування, позбавляє підприємства можливості нарощувати інвестиції у модернізацію – частка капітальних інвестицій у виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів становить лише 4% від обсягу інвестування в економіку.

В цілому на кінець листопада 2021 року кожне 7 підприємство харчової промисловості спроміглося отримати банківський кредит. Середньоарифметичний розмір працюючого кредиту становив понад 60 млн грн., що свідчить про фінансову стійкість та кредитоспроможність великих підприємств [5]. Водночас малі та середні виробники харчової продукції особливо потерпають від обмеженого доступу до зовнішнього фінансування. Актуальні умови та інструменти залучення позикового капіталу в Україні недостатньо враховують особливості малих та мікро суб'єктів господарювання, особливості оборотності капіталу та соціального значення окремих підсекторів харчової промисловості. Відсутні дієві механізми хеджування цінкових ризиків, ефективні інструменти відшкодування збитків внаслідок несприятливих природно-кліматичних умов, надзвичайних ситуацій воєнного характеру, надзвичайних епізоотичних обставин. Все це посилюється малими обсягами доходів виробників, зумовленими низькою рентабельністю та обсягами виробництва, що унеможлиблює залучення достатніх обсягів власних коштів у модернізацію виробництва та посилення конкурентоспроможності, і ще більше посилює значення доступу до позикових фінансових ресурсів. Це, у сукупності із браком «твердої» застави, інколи відсутністю прийнятної для банку звітності та низькою фінансовою грамотністю, знижує привабливість виробників як потенційних позичальників та стримує їх можливості нарощення кредитування. Як наслідок, сфера виробництва харчових продуктів забезпечує капіталовкладення, в основному, за рахунок власних коштів підприємств, або 92,9% (табл. 2). Це значно перевищує середній рівень по економіці (65,4%), і навіть вище ніж у сільському господарстві (90,8%). Кредити банків та інші позики забезпечували лише 5,5% капіталовкладень у виробництві харчових продуктів та 3,5% у виробництві напоїв, що у 1,5-2,5 рази нижче ніж у сільському господарстві та у 2-3 рази гірше, ніж в цілому по економіці [6].

Таблиця 2

Структура капітальних інвестицій за джерелами інвестування у 2021 році, %

Джерела інвестування	Власні кошти підприємств	Кредити банків та інші позики	Інше
Економіка в цілому	65,4	10,8	23,8
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	90,8	8,5	0,7
Виробництво харчових продуктів	92,9	5,5	1,6
Виробництво напоїв	96,5	3,5	0

Джерело: узагальнено за даними Держстату

За даними Національного банку України, станом на кінець листопада 2021, обсяг корпоративного кредитного портфеля (працюючих кредитів) підприємств харчової промисловості становив 51 млрд. грн, або 10,6% від загального обсягу працюючих кредитів по економіці. Банки кредитують прибуткові компанії з прийнятними борговими метриками. Як наслідок, далеко не всі підприємства здатні оформити кредит – частка підприємств харчової промисловості становить лише 6,2% від загальної кількості підприємств в економіці, які змогли залучити кредитування. Для харчової промисловості встановлюються досить високі вимоги кредитування – вимога покриття забезпеченням становила у середньому понад 70% заборгованості для підприємств харчової промисловості, натомість для оптової торгівлі та сільського господарства – близько 60% заборгованості. Частка непрацюючих кредитів у харчовій промисловості становила 26% і є значно гіршою від суміжних галузей економіки (у сільському господарстві частка

непрацюючих кредитів становила 6%, у торгівлі – 10% (оптова) та 23% (роздрібна), кафе і ресторанів – 21%) [5].

Погіршують наявність та/або доступність фінансових ресурсів також обмеження, пов'язані з бізнес–середовищем, зокрема, валютне регулювання, неузгодженість з міжнародними стандартами, складність середньострокового та довгострокового фінансового планування й моделювання, недостатнє фінансування експорту продукції, залежність від стабільного постачання природного газу за прийнятною ціною.

Низька купівельна спроможність є суттєвим обмеженням попиту на внутрішньому ринку та фінансового потенціалу підприємств харчової промисловості. За даними Держстату, частка витрат на харчування у сукупних споживчих витратах за підсумками 2021 року склала 46,9%, а частка витрат на харчування поза домом – 1,8%. Внаслідок низьких доходів значна частина населення має обмежений економічний доступ до харчових продуктів і вимушено споживає харчові продукти на рівні, нижчому ніж науково обґрунтовані норми раціонального харчування (зокрема українці споживали у 2021 р. молока та молочних продуктів лише 202 кг на одну особу, м'яса – 53 кг/рік, риби та рибних продуктів – 13,2 кг/рік) [7]. Фізична доступність для населення продуктів харчування в енергетичній оцінці становила у 2021 р. 2677 кілокалорій на одну людину на добу при середньодобовій калорійності раціону у країнах ЄС в межах 3400-3500 ккал.

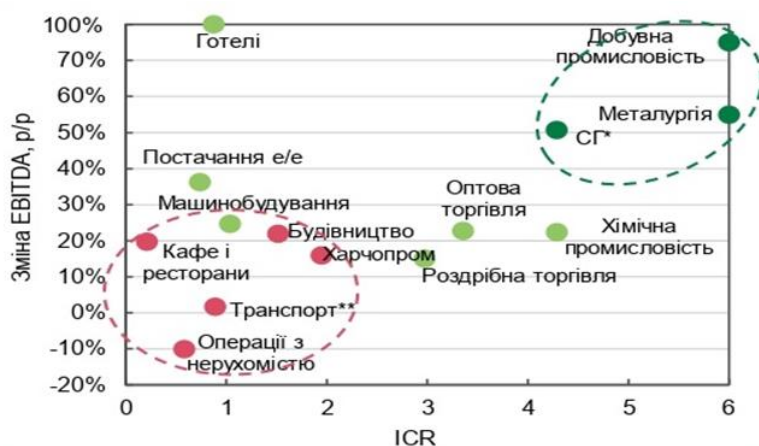

Рис. 1. Покриття відсоткових витрат (ICR) операційним прибутком та зміна EBITDA у розрізі галузей за 12 місяців, що закінчуються вереснем 2021 року (за виключенням трубопроводного транспорту)

Джерело:
дані Держстату та НБУ

Наслідками зазначених вище чинників було повільне зростання операційних доходів підприємств харчової промисловості та песимістичність їх платоспроможності, що не сприяє зниженню ставок за кредитами та перешкоджає покращенню співвідношення EBITDA та відсоткових витрат. Як результат, НБУ песимістично оцінює фінансові параметри підприємств харчової промисловості на рівні з підприємствами транспорту та будівництва і значно гірше від підприємств інших галузей промисловості (рис.1).

Внаслідок зазначених особливостей діяльність сільськогосподарських формувань супроводжується високими ризиками, що впливають на формування фінансів і об'єктивно зумовлюють активну участь держави в регулюванні їх діяльності за допомогою субсидування, зміни умов оподаткування, використання пільгового кредитування, порядку та умов страхування, лізингу та ін. За цих умов підхід до розгляду сутності фінансових ресурсів має розглядатися як засіб, що забезпечує життєдіяльність підприємств на будь-якому етапі їх господарської діяльності, тобто від моменту формування джерел фінансування діяльності до моменту організації майнового комплексу та реалізації продукції основного й допоміжних видів діяльності [8].

З організаційної точки зору аграрна реформа забезпечила збільшення виробництва і зростання його ефективності. Вирішення, серед інших, питання удосконалення фінансово-кредитного механізму дасть поштовх подальшому розвитку агропромислового виробництва, вирішенню продовольчого достатку в Україні [9].

Стійкість фінансової системи – це передусім надійне функціонування цілісного її механізму, гармонійне співіснування з реальним сектором економіки, безперервне

здійснення фінансових операцій, вчасне реагування на нинішні та потенційні ризики, інші дестабілізуючі фактори, де за ефективним її функціонуванням спостерігається дотримання належного рівня зайнятості населення, стабільності національної валюти, довіри до фінансово-кредитних установ, здійснюється ефективний розподіл та використання фінансових ресурсів на благо країни, забезпечується стабілізація соціально-економічного стану, формується основа економічного зростання, сталої динаміки суспільного розвитку [10].

У комплексі заходів з підвищення фінансової стійкості виробників, доступності фінансових ресурсів та фінансових послуг необхідно передбачати наступні:

- покращення доступу виробників до фінансових ресурсів та позикового капіталу;
- сприяння агро-продовольчому кредитуванню, підвищення доступу до фінансових послуг та фінансових інституцій (банки, фінансові компанії, кредитні спілки та ін.), зокрема шляхом здешевлення кредитів, створення бюджетно-стимулюючих механізмів для розроблення кредитних продуктів для мікро- та малих виробників, удосконалення відповідного законодавства;
- забезпечення окремих галузей харчової промисловості пільговим газом;
- кредитування харчових та переробних підприємств за програмою «5-7-9»;
- сприяння диверсифікації фінансових продуктів та інструментів, зокрема аграрних розписок, складських свідоцтв, мікрофінансування тощо;
- створення фонду гарантування кредитів з урахуванням кращої міжнародної практики;
- розроблення програм страхування та гарантування безпеки доходів виробників продукції, у т.ч. програм хеджування цінових ризиків;
- вивчення та врегулювання прогалін, які існують у законодавстві щодо належного функціонування ринку страхових послуг для задоволення потреб виробників;
- удосконалення інструментів прямих виплат або фінансової участі держави в програмах страхування з метою відшкодування збитків від стихійних лих та/або надзвичайних ситуацій.

Висновки.

Діяльність сільськогосподарських формувань супроводжується високими ризиками, що впливають на формування фінансів і об'єктивно зумовлюють участь держави в регулюванні їх діяльності за допомогою субсидування, зміни умов оподаткування, використання пільгового кредитування, порядку та умов страхування, лізингу та інших механізмів.

Актуальні умови та інструменти залучення позикового капіталу в Україні недостатньо враховують особливості малих та мікро суб'єктів господарювання, особливості оборотності капіталу та соціального значення окремих підсекторів харчової промисловості. Недостатність довгострокових кредитів, а також предмету застави та історії кредитування, позбавляє можливості підприємства нарощувати інвестиції у модернізацію.

Низька купівельна спроможність є суттєвим обмеженням попиту на внутрішньому ринку та фінансового потенціалу підприємств харчової промисловості.

Гарантування продовольчої безпеки вимагає невідкладного розроблення та запровадження заходів спрямованих на забезпечення фінансової стійкості виробників продовольчих товарів, доступності фінансування та фінансових послуг, як важливої основи соціально-економічної стабільності в Україні, особливо в умовах обмежень та наслідків військових дій, кліматичних змін та інших негативних внутрішніх та зовнішніх факторів.

Бібліографія

1. Schwab K. The Global Competitiveness Report 2019 (p. 666). World Economic Forum. 2019. http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf.

2. Зовнішня торгівля України. 2021: Статистичний збірник. Державна служба статистики України. Київ, 2022. https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/08/zb_zt_ukr_2021.pdf.
3. Сільське господарство України. 2021: Статистичний збірник. Державна служба статистики України. Київ, 2022. <https://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у 2010-2021 роках: Показники діяльності суб'єктів господарювання. Державна служба статистики України. Київ, 2022. <https://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Звіт про фінансову стабільність. Національний Банк України. Грудень 2021. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2021-H2.pdf?v=4.
6. Капітальні інвестиції за джерелами фінансування за видами економічної діяльності у січні-грудні 2021 року. Державна служба статистики України. Київ, 2022. <https://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Статистичний щорічник України. 2021: Статистичний збірник. Державна служба статистики України. Київ, 2022. <https://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Лупенко Ю. О., Коваленко О. В., Яценко Л. О. Забезпечення фінансовими ресурсами аграрних підприємств. Продовольчі ресурси. 2020. Т. 8, № 15. С. 219-237. http://nbuv.gov.ua/UJRN/pr_2020_8_15_26.
9. Лупенко Ю. О. Результати і проблеми реформування сільського господарства України. Економіка АПК. 2014. № 7. С. 26-38.
10. Лупенко Ю. О., Радіонов Ю. Стійкість фінансової системи: сутність, вразливість, шляхи забезпечення. Облік і фінанси. 2021. № 4. С. 81-90. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2021_4_12.

References

1. Schwab, K. (2019). The Global Competitiveness Report 2019 (p. 666). World Economic Forum. http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf.
2. Zovnishnya torhivlya Ukrayiny. 2021: Statystychnyy zbirnyk [Ukraine's Foreign trade. 2021: Statistical collection] (2022). Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny. https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/08/zb_zt_ukr_2021.pdf [in Ukrainian].
3. Silske hospodarstvo Ukrayiny. 2021: Statystychnyy zbirnyk [Agriculture of Ukraine. 2021: Statistical collection] (2022). Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny. <https://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
4. Obsyah realizovanoyi produktsiyi (tovariv, posluh) subyektiv hospodaryuvannya za vydamy ekonomichnoyi diyalnosti u 2010-2021 rokakh: Pokaznyky diyalnosti subyektiv hospodaryuvannya [The volume of sold products (goods, services) of economic entities by types of economic activity in 2010-2021: Indicators of the activity of economic entities]. (2022). Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny. <https://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
5. Zvit pro finansovu stabilnist [Report on financial stability]. (2021). Natsionalnyy Bank Ukrayiny. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2021-H2.pdf?v=4 [in Ukrainian].
6. Kapitalni investytsiyi za dzherelamy finansuvannya za vydamy ekonomichnoyi diyalnosti u sichni-hrudni 2021 roku [Capital investments by sources of financing by types of economic activity in January-December 2021]. (2022). Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny. <https://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
7. Statystychnyy shchorichnyk Ukrayiny. 2021: Statystychnyy zbirnyk [Statistical yearbook of Ukraine. 2021: Statistical collection]. (2022). Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny. <https://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
8. Lupenko Yu. O. Kovalenko O. V., Yashchenko L. O. (2020). Zabezpechennya finansovymy resursamy ahrarykh pidpryemstv [Providing financial resources of agrarian enterprises]. Prodovolchi resursy [Food resources]. 2020. T. 8, № 15. P. 219-237. http://nbuv.gov.ua/UJRN/pr_2020_8_15_26 [in Ukrainian].
9. Lupenko Yu. (2014). Rezultaty i problemy reformuvannya silskoho hospodarstva Ukrayiny. [Results and problems of agricultural reform in Ukraine]. Ekonomika APK [Economics of AIC]. No 7. P. 26-38. [in Ukrainian].
10. Lupenko, Yu., Radionov Yu (2021). Stiykist finansovoyi systemy: sutnist, vrazlyvist, shlyakhy zabezpechennya [Stability of the financial system: essence, vulnerability, ways of ensuring it]. Oblik i finansy [Accounting and finance]. 2021. № 4. P. 81-90. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2021_4_12 [in Ukrainian].